

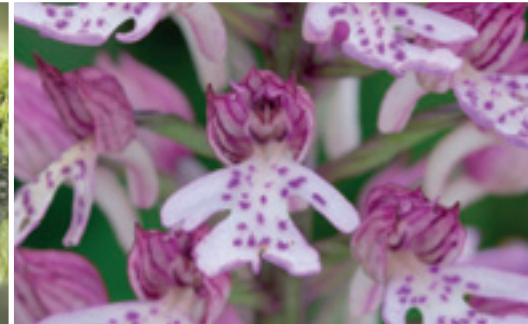
Natuur.focus

Afgiftekantoor
Antwerpen X
P209602

Toelating – gesloten verpakking

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11,
2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT OVER NATUURSTUDIE & -BEHEER – DECEMBER 2012 – JAARGANG 11 – NUMMER 4
VERSCHIJNT IN MAART, JUNI, SEPTEMBER EN DECEMBER

Focus op biogeochemie

De Stierkikker in Vlaanderen

Hybridisatie bij orchideeën

natuurpunt
Studie

Natuurbescherming v/m

Vrouwen (en mannen) in de natuurbeweging, vroeger en nu

Jos Gysels & Valérie Vermeiren

Volgens het Van Dale woordenboek is natuurbescherming vrouwelijk. Maar is dat in de praktijk ook zo? Vrouwen zijn sterk ondervertegenwoordigd in de bestuursorganen van natuurverenigingen. Ook blijken vrouwen significant minder deel te nemen aan sommige activiteiten van de natuurverenigingen. Dat is het meest opvallend bij natuurbeheer en natuurstudie. Dat staat dan weer in contrast met de pioniersrol die vrouwen tijdens de belle époque en zelfs nog in het interbellum gespeeld hebben in het ontstaan van de natuurbeweging en in het bijzonder de verenigingen voor vogelbescherming. Kampt de natuursector met een eigen genderprobleem? En zo ja, wat kunnen we eraan doen?

Stilte wandelingen spreken een vrouwelijk publiek aan. (foto: Vormingplus Kempen)

De mooie oude tijd

Natuurbescherming ontstond in de 19de eeuw, tijdens de romantiek, en zette zich in eerste instantie af tegen de moderniteit. Men wou daarbij dan ook wilde, grillige natuur beschermen tegen de moderne tijd, industrialisering en verstedelijking. Bij deze stroming werd de esthetische, emotionele en ethische waarde van natuur ten volle erkend en gevoeld door filosofisch gedachtegoed en kunstvormen. Vrouwen uit de gegoede burgerij, niet zelden met een adellijke achtergrond, hebben een belangrijke hand gehad in het ontstaan van de natuurbeweging in de geïndustrialiseerde landen. Dat is vooral opvallend in de vogelbescherming, die aanvankelijk gekenmerkt was door sterk ethische motieven. Iets minder, maar het onderscheid is niet altijd scherp en verschilt van land tot land, in de meer esthetisch gerichte, met erfgoed ('heimat', 'trust') verbonden bescherming van natuur en landschap. De aandacht voor natuur(behoud) maakte tijdens de belle époque en later tijdens het interbellum deel uit van een bredere beweging van vrouwen met interessesferen die gingen van pedagogie over veganisme en pacifisme tot zelfs paganisme.

Fancy feathers

Op het einde van de 19de eeuw en bijna gelijktijdig in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Nederland, Duitsland en Oostenrijk verzetten vrouwen zich tegen de toen gangbare praktijk om hoeden te versieren met vogelveren. Zilverreigers, maar ook de meer exotische paradijsvogels en zelfs Visdiefjes en sternen waren daarvan slachtoffer. De Verenigde Staten waren het eerst aan zet. Harriet Hemenway richtte in 1869 de Massachusetts Audubon Society op (Mason 2002). De campagne tegen het doden van vogels voor de veren richtte zich daar in eerste instantie tot vrouwen uit de hoge burgerij in Boston. Met succes, want in 1887 verbood de staat Massachusetts de handel in vogelveren. Het initiatief kende navolging en leidde in 1905 tot de oprichting van de National Audubon Society. In de pioniersjaren waren 80% van de leden van de Audubon Society vrouwen. Als enige vereniging is de Audubon Society de rol van vrouwen centraal blijven centraal stellen. Jaarlijks wordt een Award uitgereikt aan vrouwen met een bijzondere verdienste in de natuur- en milieubeweging (Women in Conservation 2012).

'Vogelmoeders'

In Europa begon het in Groot-Brittannië. Winifred Anna Cavendish-Bentinck, hertogin van Portland, was de eerste voorzitter van de Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) en bleef dat van 1891 tot aan haar dood in 1954 (Hammond 2004). De hertogin was tevens ondervoorzitter van de Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) en was sterk sociaal geëngageerd. Met het geld dat haar echtgenoot verdiende met paardenrennen bouwde de hertogin sociale woningen voor mijnwerkers. In haar sociaal engagement stond ze niet alleen. Lina Hähnle, die aan de wieg stond van de Duitse Bund für Vogelschutz (BFV, vandaag NABU, Naturschutzbund Deutschland) en door het leven ging als de 'Vögelmutter', hield thuis een kinderkribbe voor arbeidskinderen (NABU 2012). Net zoals de hertogin bleef ze haar hele leven voorzitter, zonder vrouwelijke opvolging. In Nederland was het jonkvrouw Cécile De Jong van Beek en Donk, een bekende schrijfster en feministe, die in 1892 de 'Bond ter bestrijding ener gruwelmode' stichtte, later omgevormd tot de Nederlandse Vereniging tot

Bescherming van Vogels (vandaag Vogelbescherming Nederland) (Dieteren 1998). Al deze natuurverenigingen, ooit gesticht door een vrouw, tellen vandaag samen meer dan 2 miljoen leden.

De hond van Cavell

Hoewel in België het eerste wetgevende initiatief 'ter bescherming van de nachtegalen en basterdnachtegalen' al dateert van 1873, werd het Belgisch Verbond tot Bescherming der Vogelen (BVBV, vandaag Vereniging voor Vogelbescherming) pas opgericht in 1922 (Hoste 1999). Markiezin Antonia de Pierre, geboren de Smet de Naeyer, was de eerste voorzitter. De markiezin was afkomstig uit Gent en in Frankrijk gehuwd met Henri de Pierre. Al voor de oprichting van het Belgische Verbond was ze actief lid van het Comité van de Franse Ligue pour la Protection des Oiseaux (LPO) (Beaumont 1992). Een belangrijke campagne van de jonge vereniging was het verzet tegen het blind maken van vinken. In opvolging van LPO werd ook geijverd voor de oprichting van 'refuges' (toevluchtsoorden) voor vogels. In 1925 werd een internationaal congres voor vogelbescherming gehouden in Luxemburg, ingericht door de BVBV en de zusterverenigingen uit Frankrijk en Luxemburg. Tijdens de slotzitting werd de voorzitter geridderd door de Groothertogin van Luxemburg. Een ander vrouwelijk adellijk lid van het Verbond was prinses Marie de Croy. Ze heeft enige internationale bekendheid verworven door haar zorg voor de hond van Edith Cavell, verpleegster en nationale heldin uit WO I door de Duitsers geëxecuteerd op verdenking van spionage. De hond staat opgebaard in het Oorlogsmuseum in Londen.

Alarmbel

Hoewel de prominente rol van vrouwen vooral zichtbaar is in de traditie van vogelbescherming, zijn ze zeker niet afwezig in de andere stromingen. Bijvoorbeeld ook bij de Duitse Volksbund Naturschutz uit 1922 en de organisatie van de eerste Deutsche Naturschutztage waren veel vrouwen actief, waaronder Margot Büttner. Zeker in het interbellum werd het engagement meer verscheiden. Vrouwelijke intellectuelen, kunstenaars, journalisten en schrijfsters manifesteerden zich op verschillende terreinen. De schrijfster Margarete Ida Boie ijverde voor een 'sanfter Tourismus', in hedendaagse termen: duurzaam toerisme. De journaliste en fotografe Theda Behme voerde actie tegen de landschapsvervuiling door de opkomende reclame(borden). Een bijzondere vrouw was zeker ook Eline Wägner, Zweedse feministe en schrijfster (Peterson & Merchant 1986). Haar belangrijkste werk heet 'Alarmbel' ('Väckarklocka'), verschenen in het (oorlogs)jaar 1940. Haar werk was uitgesproken cultuurkritisch, politiek en bij wijlen zelfs religieus geïnspireerd. Met haar opmerkingen over het gebruik van pesticiden liep ze vooruit op Silent spring (Dode lente), het bekende boek van Rachel Carson uit 1962. Maar anders dan Carson, die argumenteerde als een wetenschapper (en veel tegenstand te verduren kreeg van haar, in hoofdzaak mannelijke, collega's), beschouwde Wägner het gebruik van pesticiden als een culturele daad van agressie, typisch voor een door mannen gedomineerde wereld.

Gentse Flinken

In de sterk verzuilde Vlaamse (Belgische) samenleving van het interbellum kwamen vrouwen minder op het voorplan. Toch één voorbeeld. Bekend is Michel Thiery, een onderwijzer

met vernieuwende pedagogische inzichten en een uitgesproken liefde voor de natuur, die de eerste conservator werd van het in 1924 geopende Schoolmuseum in Gent (nu De Wereld van KINA). Hij wordt beschouwd als de Vlaamse versie van Heimans en Thijssse. Minder bekend is dat Michel Thiery geïnspireerd was door Céline Dangotte, met wie zijn familie ook bevriend was. Deze bedrijfsleidster (en mogelijk eerste vrouwelijke Gentse vrijmetselaar) was de spilfiguur van de Gentse feministengroep 'De Flinken' (Verbruggen & Carlier 2008). Zoals veel van haar progressieve tijdgenotes was ze zeer begaan met onderwijsaanleggen. Ze richtte in 1909 een

kinderbibliotheek op en verzorgde een kinderbijlage in het 'Asselsch blad'. In het buitenverblijf van de familie in de Assels aan de rand van de stad hield ze ook school, met de natuur in de omgeving als een verlengde van het klaslokaaltje. Vandaag wordt de natuur in de Assels beheerd door Natuurpunt.

Natuurverenigingen

De meeste natuur- en ook milieuverenigingen die vandaag de dienst uitmaken in Vlaanderen zijn ontstaan in de periode juist voor en in de decennia na WO II. Anders dan in de pioniersperiode is het nu tevergeefs zoeken naar vrouwen met een sleutelrol. Geen vrouwen bij de stichters van De Wielewaal of Belgische vogelreservaten (later: Natuurreservaten), de twee verenigingen die fuseerden tot Natuurpunt. Alleen de 'opvoedkundige dienst' van Belgische vogelreservaten, actief in 1955 en volgende jaren (?), werd geleid door de een vrouw, M. Robert. Daarnaast prijkte de foto van Koningin Elisabeth als beschermvrouw van de vereniging op de binnenkaf van de jaarlijkse bulletins, tot het jaar 1960. Volgens de ledenlijst van 1960 was op dat ogenblik ca. 16% van de leden een vrouw. Hoeveel vrouwelijke leden Natuurpunt vandaag heeft, is door de praktijk van de gezinslidmaatschappen niet uit te maken. Als de deelnemers aan een recente lezersenquête van het verenigingstijdschrift Natuur.blad representatief zijn, zouden er iets minder vrouwen (42%) dan mannen lid zijn.

Bestuurders

De verhouding vrouwen/mannen in de besturen van de natuurvereniging kennen we wel precies. Natuurpunt is samengesteld uit vijf vzw's met in totaal 66 bestuursmandaten. Amper 11 (16%) daarvan worden vandaag ingevuld door een vrouw. Met één derde vrouwen scoort de vormingsinstelling Natuurpunt Educatie het best. In het bestuur van Natuurpunt Studie zit momenteel geen enkele vrouw. In de eerste jaren na de fusie is tijdelijk een inspanning geleverd om meer vrouwen in de algemene raad van bestuur te krijgen. Maar na het wegvallen van de gendervoorwaarde in het subsidiereglement zijn de meeste weer vertrokken. Bij de lokale afdelingen is de situatie niet beter: 18% vrouwen tegenover 82% mannen ('l Amiral et al. 2012). Het is opvallend dat die verhouding niet veranderd is sinds 2006 en ook overeenkomt met de verhouding bij de stemgerechtigde leden in 2001 bij de twee fusieverenigingen Natuurreservaten en De Wielewaal (Deruyter 2001).

Professionele medewerkers

De globale verdeling tussen vrouwen en mannen bij het personeel van Natuurpunt is 20 tegenover 80. Als geen rekening wordt gehouden met de sociale tewerkstelling bij de vzw Natuur en Landschapszorg, waar nauwelijks vrouwen werkzaam zijn, is de verhouding 31 tegenover 69 (Bron: Natuurpunt, SDWorx). Bij de kaderfuncties (directeur en diensthoofden) zijn er twee vrouwen tegenover zeven mannen. Wel zijn er opvallende verschillen tussen de diensten. Bij Natuurpunt vzw, met de ondersteunende diensten naast o.a. communicatie, beweging en ledenwerving, en bij de vormingsinstelling Natuurpunt Educatie zijn er ongeveer evenveel vrouwen als mannen aan het werk. Bij Natuurpunt Studie is maar één derde van de medewerkers een vrouw en bij Natuurpunt zelfs maar één op vier. Ter vergelijking: in de socio-culturele sector in Vlaanderen zijn 59% vrouwen, binnen het sociaal-cultureel volwassenenwerk zelfs 70% (FOV 2012).

Box 1: In de column: De belevenissen van een 'vogelaarster'

(foto: Isabelle Bossuyt)

Voor mij is vogels spotten de meest prachtige, boeiende, leerrijke hobby die men zich kan voorstellen... niets is echter minder waar voor vele dames, leestijdgenoten!

De interesses van het vrouwelijk geslacht gaan weinig uit naar de vogelwereld. Zeker de 60 voorbij, gepensioneerd of huisvrouw op rust houden velen zich bezig met TV, koffiekranen, handwerken, poetsen en waarom niet een mooi boek lezen.

Ik heb helemaal niets tegen deze activiteiten, maar in een gesprek leidt dit soms tot bizarre uitspraken. Durf ik het over vogels hebben, dan krijg ik steevast als antwoord:

- 'Maar ja, je moet je toch met iets bezighouden!'
- 'Kijk je dan naar mussen zoals naast ons in het rusthuis?'
- 'Ach aan zee staan ze ook regelmatig met zo'n dingen (kijkers) op hoge poten.'
- 'In godsnaam waar hou jij je mee bezig!'
- 'Wij interesseren ons niet aan vogels.'

Het gesprek dat hierop volgde over hun vrienden Jef en Mien, mij onbekend, wat die allemaal gekocht en gerenoveerd hadden, wat hun schoonzoon zo al misdeed en hoe vervelend de buurvrouw was... dat interesseerde mij dan eigenlijk niet!

Sorry, ik weet wel dat iedereen niet zo denkt! Ik weet dat elke vrouw moet doen wat haar ligt, maar op elke leeftijd kan men bijleren... dit geldt trouwens voor iedereen!

Wij kunnen zaken ontdekken die voor ons 'meisjes' in die tijd niet weggelegd of gekend waren!

Machteld Kaesemans, Nieuwsflits Mergus Vogelwerkgroep Natuurpunt Noord-West-Vlaanderen, 23 november 2012

Infostand van Natuurpunt Educatie op de 41ste Vrouwendag in Oostende.

Activiteiten

Van de 150.000 jaarlijkse bezoekers van de Uitkerkse Polder is volgens een onderzoekje in opdracht van Natuurpunt Beheer een minderheid vrouw (35%) (Berends 2007). Hetzelfde beeld komt naar voor in de studie over het Meerdaalwoud. Maar de survey 'sociaal-culturele verschuivingen' van de Studiedienst van de Vlaamse Regering laat merkwaardig genoeg geen significant verschil zien tussen mannen en vrouwen bij het bezoek van bossen of natuurgebieden. De deelname aan verenigingsactiviteiten laat een vrij evenwichtige verdeling zien: gemiddeld 43% van de deelnemers aan wandelingen, weekends en cursussen zijn vrouwen (eigen berekeningen op basis van aanwezigheidslijsten 2011-2012). Maar hierin zijn natuurbeheer en gespecialiseerde natuurstudie niet opgenomen. Daar is de verhouding veel ongelijker. Bij wijze van voorbeeld: amper 13% van de invoerders van gegevens in de succesvolle webapplicatie waarnemingen.be is een vrouw. Op de jaarlijkse ontmoetingsdagen voor beheerteams van de afgelopen jaren waren 22% vrouwen aanwezig. In de cursussen natuurbeheer zijn er 28% vrouwen (eigen berekeningen op basis van gegevens uit 2011). Ook al gaat het hier om partiële en specifieke informatie, de verschillen zijn opvallend.

Vergelijkingen

We kunnen Natuurpunt niet vergelijken met andere natuur- of milieuverenigingen maar wel met de situatie in andere sectoren. Van alle loontrekkenden in Vlaanderen zijn 47% vrouwen; in de socio-culturele sector is dat 59% en bij de instellingen van het sociaal-cultureel volwassenwerk zelfs

70% (Boekstaven 2011). Natuurpunt Educatie, de meest vrouwelijke van de Natuurpunt vzw's, behoort tot de laatste categorie en valt dus met 50% vrouwelijk personeel nog steeds uit de toon. De deelnemers aan activiteiten van socio-culturele verenigingen en bewegingen zijn resp. 56% en 53% vrouwen. Een nog grootschaliger participatieonderzoek in Vlaanderen leert dat vrouwen vandaag in even grote mate deelnemen aan alle soorten vrijetijdsactiviteiten. Alleen de categorieën sport & vereniging en sport & film zijn typisch mannelijk (resp. 67,5 en 61%) (Lievens & Waeghe 2011).

Verschillen

Dat bij Natuurpunt, en we gaan ervan uit dat de grootste natuurvereniging in Vlaanderen vrij representatief is, vrouwen in meerdere opzichten ondervertegenwoordigd zijn, kan moeilijk worden ontkend. Maar er zijn interne verschillen die deels ook historisch kunnen geduid worden. Al is het niet altijd even eenduidig en zijn we voorzichtig met gevolgtrekkingen. Wetenschappelijk natuurbehoud lijkt in Vlaanderen een mannenzaak te zijn, maar dat wil niet zeggen dat het noodzakelijk zo is. Hetzelfde geldt voor de interesse in bepaalde thema's. Naar de lange cursussen van Natuurpunt Educatie komen iets meer mannen dan vrouwen (54% tegenover 46%). Maar de verdeling is wellicht deels afhankelijk van het onderwerp van de cursus. Op basis van een (te) kleine steekproef lijken vrouwen meer geïnteresseerd in cursussen rond tuinen of vlinders en ook duurzame ontwikkeling en klimaatverandering dan bv. rond vogels. Uit de lezersenquête van Natuurblad blijkt dat vrouwen een meer uitgesproken interesse hebben voor

artikels over tips voor de eigen tuin, klimaatverandering, buitenlandse reizen, aanbiedingen in de Natuurpuntwinkel en de kinderpagina. De andere interessevelden zijn min of meer gelijk verdeeld. Interessant is ook om op te merken dat vrouwen via andere kanalen in contact komen met de natuurvereniging dan mannen. Vrouwen worden voornamelijk aangetrokken via een activiteit. Mannen daarentegen eerder via de lokale afdeling of andere organisaties.

Gevolgtrekkingen

Wat kunnen we uit het voorgaande besluiten en wat kunnen we met al die informatie doen? Als de sleutelfuncties binnen een organisatie of instelling voornamelijk door mannen ingenomen worden, dan is er een genderprobleem. De natuurverenigingen zijn daarin niet uniek. Maar het is zeker nodig dat ook de natuur- en milieuverenigingen hier aandacht aan besteden en voor zichzelf normen of minstens streefdoelen formuleren voor de aanwezigheid van vrouwen (en mannen)

in de bestuursorganen, het personeelskader en het management. Maar er is meer. De (onder)vertegenwoordiging van vrouwen kan ook een aanwijzing zijn voor een (te) eenzijdige aanpak. 'Natuur voor iedereen' moet minstens ook de grootste bevolkingsgroep kunnen aanspreken. Diversiteit en integratie houden in dat er rekening gehouden wordt met (cultuur) verschillen in voorkeuren, activiteiten en werkvormen. Het erkennen van een veelheid aan attitudes, overtuigingen, zienswijzen en waarden omtrent natuur is van belang om oog te hebben voor de maatschappelijke dimensie van het natuurbehoud. Dat inzicht meenemen in de aanpak van natuurverenigingen kan bijdragen tot een breder draagvlak (Vermeiren 2012). Meestal gaat een ondervetegenwoordiging van vrouwen samen met nog andere problemen rond diversiteit en integratie (laaggeschoolden, nieuwe Vlamingen, jongeren ...). Die vaststelling kan helpen om aan oplossingen te werken. Zo blijkt verjonging ook in de praktijk samen te gaan met een meer evenwichtige vertegenwoordiging van vrouwen.

Summary:

GYSELS J. & VERMEIREN V. 2012. NATURE CONSERVATION F/M. THE PRESENCE OF WOMEN (AND MEN) IN THE NATURE CONSERVATION MOVEMENT. NATUUR.FOCUS II(4): 160-164 [IN DUTCH]

Women are underrepresented in the governing bodies of nature associations. Significantly fewer women participate in activities, most notably in nature management and nature study. This is in contrast with the

pioneering role that women have played in the emergence of the nature conservation movement and especially in bird protection associations in the 19th and early 20th century. The authors call attention to gender issues. They advocate for gender mainstreaming (more women in governing bodies and in managerial positions) and the promotion of actions and activities that appeal women (and other underrepresented groups).

AUTEURS:

Jos Gysels is diensthoofd Educatie & Beweging bij Natuurpunt en werkt voor de vormingsinstelling Natuurpunt Educatie. Valérie Vermeiren studeerde aan de Universiteit Antwerpen af met een proefschrift over maatschappelijk draagvlak voor natuur en is een vrijwillige medewerkster bij Natuurpunt.

CONTACT:

Jos Gysels, Natuurpunt Educatie
E-mail: jos.gysels@natuurpunt.be

Referenties

- 'I Amiral E., Verschaeve I. & Dekoning N. 2012. Natuurpunt in Beweging. 2006-2011. Rapport Natuurpunt Beweging. Mechelen.
- Beamont J.C. 1992. Geschiedenis en anekdoten van het Verbond ... (IV) 1925. Mens en Vogel 30: 222-223.
- Berends H., Stegink M., Slabbinck B. & Verhey L. 2007. Onderzoek naar de sociale en economische appreciatie van de Uitkerkse Polder. Natuurpunt.
- Deruyter K. 2001. Bevraging van de stemgerechtigde leden van Natuurreservaten en De Wiele-

waal. Resultaten enquête. Onuitgegeven rapport. Triumviraat.

- Dieteren S.H.M. 1998. Vogels en vrouwen. Over de relatie tussen vrouwenbeweging en vogelbescherming omstreeks 1900. *Historica* 21 (8): 3-5.
- Federatie Sociaal-cultureel werk. 2011. Boekstaven 2011. De staat van het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen. Brussel.
- Hammond N. 2004. Bentinck, Winifred Anna Cavendish, duchess of Portland (1863-1954). *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press.
- Hoste I. 1999. 125 jaar vogelbescherming in Vlaanderen. *De Levende Natuur* 100: 86-91.
- Lievens J. & Waege H. (red.). 2011. Participatie in Vlaanderen. *Participatiesurvey 2009*. Acco, Leuven, Den Haag.
- Mason K. 2002. Out of Fashion: Harriet Hemenway and the Audubon Society, 1896-1905. *Historian* 65(1): 1-14.
- NABU. 2012. Mehr als 100 Jahre für Mensch und Natur. Einblicke in die Naturschutzgeschichte. <http://www.nabu.de/nabu/portrait/geschichte/>
- Peterson A. & Merchant C. 1986. 'Peace with the earth': women and the environmental movement in Sweden. *Women's Studies International Quarterly* 9 (5/6): 465-479.
- Verbruggen C. & Carlier J. 2008. 'Professeur de l'optimisme': Het vergeten sociale, feministische en artistieke engagement van Céline Dangotte (1883-1975). *Historica* 1: 22-24.
- Vermeiren V. 2012. Ogenscheinlijk natuurlijk, oog voor natuur. Natuurorganisaties en het maatschappelijk draagvlak aangaande natuur. Universiteit Antwerpen. Faculteit sociale en politieke wetenschappen. Academiejear 2011-2012. Masterproef.
- Women in Conservation 2012. <http://www.womeninconservation.org>